

MEDLEMSBLAD

FORORD

Marken, en av de store satsningene i Historielaget, er vel i havn. Vi får en oppsummering fra styret, og en fyldig reportasje fra begge dagene. Planleggingen av neste marken er allerede i gang. Kølamilen står på programmet, og til den trengs det tørr ved. 11. oktober blir det ved-dugnad.

Nå på høstparten er det Sjøviksaga som står sentralt. Svært mye arbeid er gjort, og målet er å få den under tak før vinteren. Også her trengs det dugnadsinnsats, så det blir god anledning til å støtte historielaget i arbeidet for bygdas beste.

Medlemstallet fortsetter å stige, denne gangen kommer det åtte nye, alle er utenbygds fra! Men røttene sine har de på Austmarka.

Hittil har det gått greit å fylle 20 sider med stoff i bladet. Men for øyeblikket er det tomt, og om vel to måneder skal et nytt blad ut. Heldigvis har vi mange trofaste bidragsytere, og så venter vi å høre fra alle dem som lenge har tenkt på å skrive!

Ellers håper jeg at innholdet denne gangen er nokså variert. Vi har prøvd å være litt aktuelle, med stoff både om tyttbærplukking og røyking mot nattefrost!

Finn Åberg

Nr. 98 September 2003

NYTT FRA LAGET

Presisering

I artikkelen om Hans Håkonsen (Stål-Hans) ble det skrevet at Hans gikk for å være farlig. Dette kan virke misvisende, ettersom Hans hadde et gemyttelig forhold til de aller fleste austmarkinger han kjente. Utsagnet var ment om den spesielle episoden da grensepoliti Amund Eng skulle frakte ham til Kongsvinger. Vi beklager at dette kan ha bidratt til å gi Hans et dårlig omdømme.

Datter til Hans, Ingrid, er skuffet over at hun ikke fikk lese gjennom artikkelen før den ble trykt. Vi beklager at dette ikke ble gjort. Ingrid reagerte spesielt på utsagnet nevnt ovenfor. Vi forsikrer at artikkelen ikke vil bli utgitt på nytt. Den vil "legges død" i det som laget kommer til å skrive i framtida.

Åge Sørmoen

Finn Åberg

Ny postadresse

All post til laget sendes heretter til **Austmarka Historielag, Postboks 38, 2224 Austmarka**. Dette gjelder post til leder, kasserer og andre styremedlemmer. Unntak er post til medlemsbladet, som fortsatt sendes til Finn Åberg, Meltzersgt. 3, 0257 Oslo.

Helgetur avlyst - nytt tilbud neste år

Turen som skulle ha gått til Ringerike 5.-7. september ble avlyst på grunn av for liten deltagelse. Til tross for dette arbeider laget med opplegg til en riktig stortur neste år. Da er det meningen å la turen gå til Finnmark, med fly til Alta og en firedagers rundtur til Karasjok, Kautokeino, Honningsvåg, kanskje Nordkapp, Lakselv, Neiden og til Kirkenes, hvor vi går om bord i Hurtigruta og seiler hele kysten til Bergen.

Turen vil ta 10 dager og starte ca. 20. september. Prisen med helpensjon vil ligge på 16.000 - 17.000 kroner. Du kan gjerne melde fra til Åge, tlf. 628 28147, allerede nå om turen virker interessant, slik at vi kan gå videre med turopplegget.

Nye medlemmer

Vi kan denne gangen ønske hele åtte nye medlemmer velkommen:

Åsta Bråten, Roger Lindberg, begge Kongsvinger. Turid Bottilsrud, John Andre Wilhelmsen, begge Oslo. Bjørn Skarnes, Arneberg, Rakel Bottilsrud, Åbogen, Laila Lønhøyden, Løvenstad, Sverre Sørensen, Våler i Østfold.

Styret godt fornøyd med Marken

Søndag 7. september hadde styret og markenskomiteen en gjennomgang av arrangementet 16. august. Det aller meste fungerte knirkefritt, og vi kom ut med en netto på 19.000 kroner. Markenskomiteen ved Finn Lindberg, Bjørg Aulie og Thor Bråthen gjorde en flott innsats sammen med rundt 30 medhjelpere. Bjørg og Thor ga også fine gavepremier til hesteskokastingen.

Antall salgsboder var større enn noen gang, og besøkstallet nådde trolig en topp hittil på bortimot 1000 (vi får dessverre ikke telt antall gjester). Likevel kan ting gjøres bedre. Neste år, den 7. august, satser vi på et enda bedre organisert tiltak med flere attraksjoner. Vi planlegger veteranbiloppvisning, kølamile, sagskur på Sjøviksaga og flere aktiviteter for barna. Vi holder auksjonen selv og tar gjerne imot brukbare gjenstander. Dansefest skal det også bli på Stråhatten.

Fredag 22. august holdt vi grillfest for de som hadde hjulpet til under Marken og ellers i året som har vært. Vi sendte innbydelse til nær 70, og 38 møtte opp. (Se også egen reportasje om Marken).

Dugnad vedhogst

Lørdag 11. oktober kl. 9.00 inviterer vi de som ikke jakter elg til veddugnad i Holmenlia på eidommen til Hans Kristian Bakken. Det skal hogges oreved til kølamile neste år. Den skal hogges i to meters lengde, slindres og legges i hauger. Vi trenger folk med og uten motorsag. Vi holder drivstoff til sagene og spanderer lapskaus. Velkommen til sosialt og nyttig samvær!

Sjøviksaga

Saga ved Sjøvika er nå revet, og materialene er fraktet til Tunet. Fundamentet til den nye tomte er støpt med armert plate og 27 pilarer. Alt arbeidet har foregått på dugnad.

Vi vil takke alle som har bidratt så langt og ønske flere velkommen til dugnadsinnsats når sagbygget skal reises utover høsten. Jan Berg og Kjell Eriksen bør nevnes spesielt i det praktiske arbeidet. Betong Øst har levert ferdigbetong til netto pris, Sture Karterud har spandert grus og Tor Arne Gunnarsbråten har fraktet sagbenker gratis. Jan Rudberg og Tore Engestad i GUMF har overhålt råoljemotoren. Målet er å få sagbygget under tak før vinteren.

HUS ER FLYTTET

Våningshuset på Ødegård (Narvestad) ble flyttet til Hagen under Kolbjørnsrud i 1910. Det står fortsatt og er nylig restaurert.

Strandlokalet ble revet i 1966 av Oskar Eng. Han brukte materialene til uthus på Hagen under Kolbjørnsrud.

Butikken i Varildbakken ble flyttet av en gårdskar som arbeidet der. Han het Nordli. Han satte opp huset vest for Kartbråten. Etter at han døde overtok Dagny og Erling Sletten huset.

Åge

AUSTMARKA-MARKEN 2003

Årets Austmarka-marken hadde sin opptakt kvelden før "hovedslaget" på bygdetunet. Folk møttes rundt nyingen til musikk og visesang. Remi Olsen og Fred Johnny Østbøll gledet oss med toner fra trekkspill og bass før Elias Akselsen kom og ga oss en skumringsopplevelse vi lenge vil bære med oss. De vel 200 tilhørerne fikk oppleve en ekte og særpreget trubadur. Hans tatervisere ved bålet vakte minner og slo an strenger fra tiden da romanifolket ofte var gjester i bygda vår - farende gjester. Et kort opphold før ferden gikk videre. Spenningen, mystikken og romantikken der vi betraktet dem fra vårt jordbundne ståsted våknet i mange av oss igjen. Elias hadde mange gode minner fra Austmarka. Ved ruinene etter gamle Kiærsga hadde taterne ofte leirplass. Han fortalte også om hjerterom og husrom og gavmildhet hos folk som sjøl hadde lite.

Da han fikk spørsmål om å gi en visekveld dagen før marken, kunne han ikke si nei - til tross for slitte stemmeband og advarsel fra sangpedagog. Han opplevde en blanding av vemod og glede ved å vende tilbake til kjære gamle takter, sa han. Og stemmen bar. I det røde, trolske lysskjæret

fra bålet sang han kjente og kjære viser om alle livets sider - slik han sjøl hørte dem i sin barndom og ungdom, og sett fra de "reisendes" virkelighet.

De fleste finnes på hans CD "Hjemlands Klokker". Han bandt det hele fint sammen ved å fortelle fra taterlivet og sangenes betydning og tilknytning.

Konserten var en sterk opplevelse, helt fra åpningsvisa "Se min ild i mørket brenner" til avslutningen da Remi og Fred Johnny og publikum var med og spilte og sang bl.a. "I natt jag drømde".

En takk til Elias Akselsen, musikere og arrangører for en flott opptakt til Austmarka-Marken!

Markensdagen 16. august.

"På kvar den stig rak det folk" sier Snorre om tilstanden i Verdal før slaget på Stiklestad. Nå er ikke Austmarka-marken noe hærmøte, men det var mye folk på veiene i bygda på formiddagen den 16. august da den 6. marken skulle arrangeres. Snart ble det klart at målet for trafikken var bygdetunet.

Også i år hadde Åge tatt på seg et spesielt ansvar for været. Da bruker det gå bra. Så også denne gang: været var upåklagelig neste hele dagen.

Kl. 11.00 samlet folk seg ved Bråstua for offisiell åpning av dagen. Bjørg Aulie ga en informasjon om markensopplegget. Den var skrevet på rim, og var en morsom, presis og fyldig prolog for arrangementet.

Hovedåpner for dagen var Knut Kind, - kjent og kjær skikkelse på Austmarka etter hans prestegjerning her gjennom 18-19 år. Han kom til sine egne, og de kjente ham. (For å snu litt på det kjente skriftstedet). Det ble et varmt gjensyn - og gode ord hadde han også til Austmarka og dets folk. Han var svært glad for å få æren av å åpne markensdagen. Arrangørene hadde i år full klaff med sine spesielt innbudte gjester - Elias Akselsen og Knut Kind!

Og så var marken i gang. Den gamle idrettsplassen var dekt av stands og buer. Flere hadde kommet utenbygds fra, og tilbudene var mange. Vakre trearbeider fra svensk "hemsløjd" og norsk husflid. Rosemalte gjenstander og ryer og matter. Tekstiler og strikkeprodukter. Historielaget hadde god omsetning av grønnsaker og poteter, og Kuskemoen bigård solgte ekte Austmarkahonning, - nydelig! Austmarka-vassdragets andelslag bød på smaksprøver av varmrøkt gjedde og aure m.m. Mange kjøpte med seg pakker heim.

Barnehagen hadde eget loppemarked, og det var flere "loppis"-bord på plassen. Mange fant kanskje akkurat det de lette etter. Og for riktig å minne austmarkingene om viktigheten av å stå på for elevgrunnlaget i barnehage og skole, var det en egen stand for barne- og babyutstyr.

To unge jenter, Karen Anne Dæhlin Holm og Ingunn Margrethe Fagernes står bak Møkerens Kunstverksted. De stilte ut og solgte egne fine arbeider. Flott - ungdommen må med! Kunst var det også å se og få kjøpt i Bråstua. Jeanette Schulstad, Brødbøljente som nå holder til på Kongsvinger, stilte ut malerier der.

Odd Holthe bød barna en ridetur på ponnien Selma. En geitebukk hadde han også med - den hadde nok med "å ta seg ut", flott som den var.

Mange ble nostalgiske og stoppet opp ved råoljemotoren som skal drive Sjøviksaga når den står gjenreist på tunet. Jan Berg kunne fortelle mye om arbeidet med den. Mange minner vakte også 2-3 veteranbiler og en gammel traktor. Jeg hørte ønsker om at denne avdelingen kunne ha vært større.

Parallelt med alt dette ble det konkurrert i hesteskokasting bak bua fra Larbekken, og gritstappe og lapskaus, kaffe og andre forfriskninger kunne kjøpes fra Bråstua og kiosken.

Kl. 15.00 hadde dansegruppa Black Bumpers fra Nord-Odal oppvisning i Stråhatten. Gruppa, som har fått stor anerkjennelse, fikk det til å rykke i dansefoten hos flere enn en blant publikum. Kl. 16.00 skulle auksjonen fra låvebrua ta til. Mørke skyer antydte at Åges kontrakt med værgudene var i ferd med å bli brutt, men heldigvis ble det bare litt regn ut av det. Trusselen gjorde likevel at mange forlot tunet før auksjonen kom skikkelig i gang. Auksjonarius Svein Eldar Børrud klarte ikke å få til den helt store budstemningen hos de som var igjen, og etter en stund "kastet han inn handkledet" som han sa. Marken var dermed over. Til tross for dette siste, vil vi si at nok en vellykket Austmarka-marken var arrangert - den sjette til nå.

Gunnar Bekken

VESTBY NORDRE, BOTTILSRUD I VINGER

Vestby nordre er på et kart fra ca. 1790 avmerket med Borchetorpet. Dette skriver Rudolf Bråten om i sin bok om Varaldskogen. Historielaget har et utsnitt av dette kartet i sitt arkiv, det stemmer med det som Rudolf Bråten skriver.

Hva ligger til grunn for navnet Borchetorpet? Jeg skal her forsøke å forklare hvorfor. Denne Vestby-plassen er tidvis benevnt i kirkeboka som plass under Karterud, og som plass under Bottilsrud.

På side 208 Vinger III er det nevnt at en husmann under Karterud, Ole Olsen Borch, var i 1778 stevnet for "i drukkenskap ha vært i slagsmål med Samuel Varaldlien". Det er nok her forklaringen ligger på hvorfor plassen heter Borchetorpet.

Ole Olsen Borch var gift med Marit Olsdotter, begge svenskfødte. To barn er kjent: Marthe og Johan. Marthe var født ca. 1783, avlet barn med Tor Karlsen Kabberud. 2. april 1820 giftet hun seg med enkemannen Embret Andersen Haugfoss som da bodde i Brattberget under Skansgård-en, de hadde ingen barn. Embret og Marthe flyttet trolig fra Vinger.

Johan Olsen Borch (født ca. 1785) tjente på Solberg i 1801, giftet seg 4. nov. 1804 med Berthe Pedersdtr. Fagernes (født 1778, se V.III s. 520), datter av sersjant Peder Johansen og Anne Torsdtr. Skotterud. Johan døde i aug. 1847 på Nordby under Fagernes, Berthe døde samme sted i nov. 1832.

Ole Olsen Borch bodde hos Johan Henriksen Varaldskog ved folketellinga 1801, ernærte seg som fisker, døde i 1802.

Så tilbake til Vestby nordre, eller Borchetorpet, også kalt "Josefs-tørpet" etter svenskfødte Josef Paulsson. (F.Å.: Lokal uttale er Josoptørpet).

Brukere var Sigfrid Eriksen født 1753 Vestavik av Karterud, gift i Gunnarskog kirke 1781 med Anna Henriksdotter født 10. juni 1764 i Gråsmark, vokste opp på Stentorp, Axlan i Bogen ("Finnar i väst av Jarl Ericson s.167). Annas foreldre var Henrik Mattson f.ca. 1735, død 1795 på Borketorpet u. Bottilsrud. Kona Eli Mattsdotter f.ca. 1731, død 1798 på Borketorpet. Det er en merknad i kirkeboka for Eda når Henrik og Ida gifter seg 25. des. 1762, hva dette går ut på er ikke undersøkt ennå. Denne vielsen fant vi på den CD som er utgitt av mormonerne. Her er ikke kom-

mentarer tatt med. Sigfrid døde i 1793. Anna giftet seg om 1. jan. 1795 med svenskfødte Josef Paulsson født ca. 1758, død 1838. Anna døde 1851.

Josefs far Paul Paulsson var på Vestby ved folketellinga i 1801, 68 år.

Finn Sollien

TYTTEBÆRTID

I høst har det vært spesielt mye tyttebær (eller tipper, som vi sier på Austmarka) i våre skoger. Det meste av bæra blir stående igjen i skogen. Litt blir plukket til husholdning og nesten ingenting for salg. For 50 år siden var det annerledes. Da gikk folk mann av huse, og bærplukkinga var en god ekstra inntektskilde, ikke minst for barn og husmødre.

Vi tar med et lokalt dikt som jeg fant i Glåmdalen 22. september 1951 og beskriver aktiviteten i "tipper-tia".

Åge

Austmarka i dag

På Austmarka er det for tida et faderlig spell.

Ingen får sova, døm vil itte hell.

Ordet for dagen er: tyttebær,
alle er mer eller mindre skvær.

Døm tyttebær plokker, døm tyttebær rensar.

Travelheta har ingen grenser.

Hør enda morra er døm oppe i otta,

trekker på seg boksa, stakken og skjorta.

Kjekker den største stikkeorga på ryggen,

det er rent som døm blir jaget av sjølveste styggen.

Så bærer det til skogs i lynende fart,

ræpar i korga - bær, lyng og kart.

Å rusj - å rasj - snart er korga full

av skogens røde gull.

Kommer døm hverandre såpass nær

døm hoier og prater om tyttebær.

"Ho Kari plokke ca. 150 liter forrige dag,
ho leverte alt samma på Austmarka Samvirkelag.

Ho Tea blei forsinke og begynte å plundre,
så ho greide bare litt over hundre.

Men i går plokke ho mett stikkekorja og stakken.

Den solgte ho urensset i Varildbakken.

Å selge urensset lønner seg vel neppe.

For nå strekker vi bare ut et ullteppe,

slår bæra på teppe` og koster rundt med en lime.

Vi rensar 500 liter på en snau time.

Det er 2 kroner kilo`n hos Asak, sa`n Per.

Samvirkelaget gir visst enda mer.

Åkern er moden, men den får stå til over helja,

for nå gjelder det å plokke og selja!

Å rasp - å risp - å rasp oppi korga.

Nå blir det snart slutt på pengesorga.

Ræpar`n riktig synger og hviner.

"Heng i! Så blir det ny kåpe og nye gardiner!"

Døm må dorme litt den mørkeste tia,

men sjøl i søvne kaver døm i tyttebærliia.

Døm sparker i sengebeina, klorer og maser,

griper etter store tyttebærklaser.

Så fyker døm opp - griper ræpar`n og roper: I dag

gir døm 5 kroner kilo`n på Austmarka Samvirkelag!

Vifte-Gro

FRA TYTTEBÆRPLUKKINGENS HISTORIE

For lenge siden fikk jeg låne noen gamle protokoller fra butikken i Varaldbakken. Med tillatelse fra Per noterte jeg ned noen opplysninger om butikktrafikken i gamle dager, særlig om min egen familie. Alle gamle papirer ble dessverre flammenes rov en stund senere. Mye interessant forsvant da for alltid. Noen av notatene handlet om tyttebærtrafikken i 1938 og 1939. Jeg tar med noe her.

I 1938 var det tydeligvis lite tyttebær. Min mor, Astrid Åberg leverte bær for 60 øre pr. kilo. Hun var litt for tidlig ute, for to dager senere steg prisen til 80 øre, altså en økning på 33 %! De flittigste kunne tjene 30-40 kroner på tyttebæra denne høsten.

I 1939 ser det ut til å ha vært svært mye tyttebær, det viser seg på prisene, for her gjaldt loven om tilbud og etterspørsel. Prisene forandret seg med få dagers mellomrom. 2. september var kiloprisen 30 øre, to dager senere var den 20 øre! Folk flest syntes nok dette var for dårlig, og plukket ikke så mye, og prisene måtte opp. De steg for hver dag: 25-35-45, og den 18. september 50 øre pr. kg. Far leverte for 115 kr. i alt, og var flink med leveringen, han leverte f.eks. 100 kg. til topp-prisen 50 øre.

Noen syns kanskje at dette var lave priser, men de som leverte smør i butikken, fikk på denne tiden kr. 2,20 pr. kg. Da blir ikke tyttebærprisen så dårlig likevel.

Finn Åberg

OM HUSMENN OG HUSMANNSVELDET

Dagens ungdom vet vel snaut hva en husmann og en husmannsplass er, men vi som er litt eldre kjenner vel begrepet bedre.

Husmannsveldet oppsto i våre bygder på 1700-tallet, i en tid med sterk befolkningsvekst og mangel på næringsgrunnlag. Det var naturallusholdning og mangel på dyrket mark som gjorde at så mange søkte ut i skog og mark for å rydde seg en boplass.

Etter avtale med grunneier, kunne unge par få rydde seg en plass mot å betale en årlig avgift. De som ikke hadde penger å betale med, kunne få gjøre opp for seg med arbeidsinnsats hos grunneieren. Det ble ofte skrevet en husmannskontrakt der husmannen kunne ha ubegrenset arbeidsplikt "etter tilsigelse" som det kalt.

I våre bygder over Østlandet var nok dette ganske vanlig, og det kunne føre til at husmannen, og også hans kone og barn, kunne bli urimelig utnyttet av storbønder.

På Vestlandet var det var det mere vanlig å betale for seg med penger, eller med arbeid etter en avtalt daglønn. Husmannen hadde anledning til å bryte opp jord og bygge nødvendige hus for sin familie og eventuelle dyr.

Husmannen hadde ikke eiendomsrett til jord og husvær, men kunne bruke det så lenge avtalen varte. Han hadde som regel ikke hest, men kunne låne hos bonden mot å betale med arbeidsinnsats. På 1800-tallet var dette ganske vanlige livsvilkår for mange, og i 1850 var det ca. 65000 husmannsfamilier her i landet som levde under magre kår.

Utvandringen til Amerika økte etterhvert, og mange husmannsplasser ble stående tomme, men noen ble igjen og fortsatte kampen for det daglige brød.

Fra min barndom på Austmarka, i 1930-åra, husker jeg en gammel husmann, "Petter Oppmoen", som gjorde pliktarbeid etter husmannskontrakt på Brødbøl. Petter var en snill, gammel mann som gikk veldig smått, og hesten hans var også gammel og gikk like smått som Petter. Det hendte vi fikk kjøre en runde på jordet mens Petter fikk hvile seg litt. For det fikk vi mat av ham - grovt brød med hjemmelaget ost med graslauk- osten kalte vi "Petterost", og jeg husker ennå den deilige smaken.

Faren min var også husmann en tid, men jeg tror aldri han gjorde pliktarbeid, så han betalte nok avgift med penger.

Etter jordloven av 1928 fikk husmennene visse rettigheter til å innløse sine boplasser, og det var nok mange som benyttet seg av dette. Så idag er det nok ikke mange som bor og lever med husmannskontrakt.

Det kartverket som Austmarka Historielag har arbeidet med i over fire år, vil sikkert ha en historie å fortelle om mange nedlagt husmannsplasser i bygda.

Fra mine vandringer i grenseskogene som unggutt, husker jeg steder der det sto en syrinbusk - en mosegrodd eplekall, eller ei forfallen høyløe.

Det er fint at disse stedene kommer med på kartverket og kan fortelle litt om folks levekår i gamle dager.

I de store skogene mellom Austmarka og grensen mot Sverige er det sikkert et 20-tall slike nedlagte plasser, som fremdeles har et navn og et minne i gamle folks erindring. Dette er en del av vår kulturarv som viser at folk var utrolig flinke til å overleve av det naturen gav.

I dag er mange småbruk i ferd med å miste sin betydning og kaster lite av seg som jordbruk. De kan ha sin verdi som boplass, men uthusene står for det meste tomme og forfaller. Dette er en utvikling som går fortere enn vi aner, og en kan spørre seg: hva vil skje med småplasser i utkantstrøk i framtida?

Ole A. Svendsen

TILTAK MOT NATTEFROST

Røyking mot nattefrost om høsten for å berge avlinga var brukt i gamle tider. For den som ikke er innvidd, så laget man røykmiler langs daldrågene i bygda for å legge et røykteppe over bakken, som hindret frosten i å komme ned på avlinga. Det var i første rekke kornet som skulle reddes. Frossent korn mistet spireevnen, og man hadde ikke noe såfrø neste vår.

Milene ble laget av ved, torv og bar, det ga god røyk. Jordbrukerne hadde som oppgave å sørge for at milene kom i stand.

Høsten 1918 så det ut til at man belaget seg på tidlig frost. Et utdrag av Østmarkens Næringsnævnds protokoll 4. august viser at det ble valgt rodemanskaper i hver grend som skulle sørge for planlegging av miler. Bygda ble delt opp i 13 roder med rodemenn.

Når frostvarslet kom, måtte alle tenne samtidig. Mannskapene hadde varslingsplikten til jordbrukerne.

Sitat fra protokollen:

Aar 1918 den 4. august holdtes møte i næringsnævnden og følgende blev behandlet:

Røkning mot nattefrost.

Bygden indeltes i roder og de fornødne antal rodemænd valgtes.

Rode nr. 1. Langs Østgaardelven. Rodemænd: Ole Aurstad formand, Joh. O. Torp, Julius Aaberg og Gunerius M. Håkerud

Rode nr. 2. Østsiden, Utgaarden Bottilsrud. Rodemænd: Ole Ingelsrud formand, Kr. Mobæk, Sigv. Utgården og Karl Th. Fagernæs

Rode nr. 3. Østsiden, Strand Solberg. Rodemænd: Konrad Skarnæs, formand, Fr. Nilsen, H. C. Larsmon og Hans O. Nordby

Rode nr. 4. Vestsiden, Masterud kreds. Rodemænd: Karl Fagernæs, formand, Erik Tangen, Marius Mengaaen

Rode nr. 5. Vestsiden, Johnserud, Holmen. Rodemænd: Gunnar Johnserud, formand, Jens Johnserud, Jørgen Holmen og Ole Chr. Holmen

Rode nr. 6. Vestsiden. Bakkebækken Gylteruddelbækken. Rodemænd: Osc. Hamar, formand, Emil O. Kolbjørnsrud og Hans O. Kolbjørnsrud

Rode nr. 7. Vestsiden. Gylteruddelbækken Brødbølbruket. Rodemænd: H. Narvestad, formand, Karl O. Gylterud (S) og H. M. Gylterud

Rode nr. 8. Vestsiden. Kjærrets kreds. Rodemænd: Mentz Kristiansen, formand, Kr. O. Halteigen, Martin O Linnerud og Alb. Skoglund

Rode nr. 9. Karterudsæter kreds. Rodemænd: Olaf T. Nytomten, formand, Marius Karterudsæteren og Andreas Vikertorpet

Rode nr. 10. Holmby kreds. Rodemænd: M. Bjørndalen, formand, Bernt Bekken og Ole J. Janserudvangen

Rode nr. 11. Varaldskog kreds. Rodemænd: Teodor Sørli, formand, Henrik Varaldskog og Henrik Svartbækken

Rode nr. 12. Viker kreds. Rodemænd: Martin Fløtberget, formand, Karl Trosholmen og Mathias Viker

Rode nr. 13. Kolbjørnsrudsæteren med Kjellerhullet. Rodemænd: Thv. Myhrer, formand, Iver Kjellerhullet og Jørgen Monsrud

Alle rodeformænd paalægges at sammenkalde alle sine rodemænd til møte, for at sætte sig ind i den "instruks", som av amtet er forfattet i denne anledning, og enhver formand paalægges at gi signaler til milernes samtidige tænding. Endvidere paalægges rodemændene, at sørge for, at milerne er istand inden 12. august d.a.

Møtet hævet:

Chr. Grasli, L. Hauger, G. Masterud, Karl Haakerud, P. Varildbakken

Syver Gylterud

ETTERLYSNING

Utdrag fra et brev til bladet:

I sommer var jeg ved oppgangssaga ved Gjersjøelva og så på en demonstrasjon av saga.

Det var interessant. Jeg tenkte da på min oldefar Ole Erlandsen Svendsrud (13/7 1848- 3/12 1918). Han var sagmester på Austmarka. Var det samme type sag som han arbeidet ved?

Kan noen fortelle litt om ham, slik at jeg liksom kan bli litt "kjent" med ham og få noen notater i mine slektspapirer?

Finnes det et bilde av ham tro? (Jeg har bilde av hans mor og hans kone). De bodde på Boli.

Herdis Amundsen (tlf.66801120)

Postboks 141, 1411 Kolbotn

SLEKTSTEVNE PÅ AUSTMARKA 14. JUNI 2003
for etterkommere av Marit Persdotter (f.1829) og Anders Jansson
(f. 1820) (med spesiell takk til Austmarka Historielag).

Jeg har i noen år vært interessert i slektsgransking, og da jeg for noen år siden fant ut at et av oldeforeldrepårene mine var født og oppvokst på Austmarka, tok jeg kontakt med Austmarka Historielag. Her fikk jeg flott hjelp av Finn Sollien med å finne mine aner, og endte, som så mange andre på Austmarka, opp med Johan Fagernes på 1600-tallet. Etter å ha lest bygdebøkene, meldte jeg meg også inn i historielaget, og det har jeg aldri angret på, for maken til behjelpelig historielag skal man lete lenge etter! Sto jeg fast i noe ang. slektsgransking var det bare å kontakte Finn S., og han hadde svar på alt temmelig kjapt. Han er blitt mitt "oppslagsverk".

Tusen takk, Finn, du er helt utrolig!

Men Austmarka Historielag har mange flere hjelpsomme sjeler: Liv Løvtjernet, Arve Haugen, Åge Sørmoen og Rune Skoglund (for å nevne noen) skal også ha stor takk, og alle andre mennesker på Austmarka som har tatt imot meg med åpne armer på mine utflukter dit opp, og som har gitt meg verdifulle opplysninger om slekta mi.

Etter hvert fant jeg også de fleste av mine nålevende slektninger, og behovet for et felles slektstevne vokste fram. Stedet måtte selvfølgelig bli Austmarka, slik at alle fikk se hvor de hadde sine røtter. Dato ble fastsatt til 14. juni. Austmarka Samfunnshus vist seg å dekke alle behov, så dette ble booket inn hos behjelpelige bestyrer Rolf Ove Kristiansen.

Etter mye planlegging og organisering (igjen med god hjelp av historielaget), og innsamling av stoff til et infohefte, opprant endelig dagen, og Austmarka tok "penskruden" på, og viste seg i all sin prakt. 120 deltagere fra tre land (Norge, Sverige og USA) hadde innkvartert seg på campingplasser og utleiehytter i nærområdet. Mange hadde brukt infoheftet til å reise rundt på egenhånd for å finne gårder og plasser de hadde røtter til, og for å se Austmarka kirke hvor min tippoldemor Marie Olsen Åbergs gravsted er.

Historielagets leder Åge Sørmoen startet stevnet for oss med å vise oss Bygdetunet, og senere, i Paviljongen, fortalte han oss om livet på Austmarka før og nå, iblandet muntre historier. Han hadde også tatt med fine hefter om Austmarka samt ei bok for salg. (Tror nok historielaget får nye medlemmer nå!).

Deretter bar det opp på Samfunnshuset, hvor vi hadde dekket langbord, og der nøy vi bl.a. nydelig lapskaus fra Andres Mathus på Skotterud. Det ble taler, allsang, diktopplesning ("Neverskomila" av Åsta Holth), musikk/sang av bandet Tomix (da vi er så heldige å ha bandmedlemmene i slekta), og noen serverte også trekkspillmusikk, bl.a. Varaldskogdunder'n og "Livet på Finnskogen".

Vi hadde laget en veggtafle med navn og bilder av våre aner, og lagt ut slektspermer med bilder og litt informasjon om alle oss etterkommere.

Kaffe, kaker og skravling ble det mye av.

Underveis fikk vi også besøk av journalist/fotograf Hans Dyblie fra Glåmdalen, som tok et slektsfoto av alle 120 deltagere. Noen dager senere kunne vi se fotografiet og lese litt om oss selv i Glåmdalen, under tittelen "120 deltagere fra tre land".

Det ble en kjempekoselig opplevelse i flotte omgivelser, og neste års fest er allerede under planlegging!

Sylvi K. Borge

ALTERNATIV MEDISIN PÅ VARALDSKOGEN

Det var interessant å lese om Johan Børthus og hans "konster" i forrige nummer. Dette minner mye om det vi i dag kaller tankefelt-terapi (TFT). Det brukes i behandlingen der tankemønsteret bør justeres. Behandlingen foregår med lett fingerbanking på enkelte angitt punkter, blant annet panna, samtidig som klienten tenker på problemet som skal løses. Dette stimulerer kroppens energibaner.

Da er vi inne på meridianlæra som er en meget gammel kunnskap og blir mye brukt i naturterapien, blant annet i akupunktur og kinesologi.

Tove Embre, naturterapeut

MER OM DOKTORBOLIGEN

I medlemsbladene nr. 90 - 91 - 93 hadde jeg innlegg om doktorboligen og leger på Austmarka.

Forhistorien til bygget hadde jeg ikke klarhet i da innleggene ble skrevet. Den 12/11 1932 skrev Anders Brunsell etter anmodning fra redaktøren i Kongsvinger Arbeiderblad en artikkel om arbeiderbevegelsen på Austmarka, og i den artikkelen redegjør han for opprinnelsen til legeboligen.

Jeg finner stoffet i artikkelen så interessant både i politisk og kommunal sammenheng at det er fristende å ta med noe også utenom doktorboligen.

Brunsell forteller at ved valget i 1913 ble det innvalgt 3 arbeiderrepresentanter i herredsstyret. Av programpostene som de stilte med, nevner han bl.a.: Fri barneskole for alle, fritt skolemateriell, alderspensjon og at kommunen skulle kjøpe skog- og jordeiendommer som var til salgs på rimelige vilkår.

Først i 1918, da arbeiderpartiet både i Vinger og Austmarka fikk flertallet med seg i herredsstyret, ble reformene vedtatt.

Så tilbake til 1916. Da stilte Arbeiderpartiet forslag om leger og jordmødre på fast lønn, og det ble valgt en komite på 5 medlemmer til å utrede saken. Flertallet på 3 medlemmer, alle fra hovedsoknet, foreslo at en ikke skulle gå inn for reformen. Mindretallet, Kr. Billehaug og Anders Brunsell fra Austmarka, foreslo å ansette 2 leger og 2 jordmødre. Selv om Den norske legeförening og medisinaldirektøren var imot forslaget, vedtok herredsstyret at det skulle ansettes kommunelege på Austmarka. Da det var vanskelig å skaffe leilighet til kommunelegen med kommunale midler, løste O.A.G. Solberg problemet ved at han skjenket 10000 kroner til formålet. Betingelsen var at kommunen bevilget det som manglet. Herredsstyret tak imot gaven med takk, og besluttet enstemmig å sette i gang bygging. I 1918 ble det så ansatt fast kommunelege i bygda.

Brunsell forteller at det ikke har vært fast kommunelege på Austmarka etter 1930, og grunnen var at legeföreningen mente at herredsstyret bevilget for lite til stillingen. Den første legen som ble ansatt i 1918, var Thorvald Munch Møller, og han var her i åra 1918 til 1920. I forbindelse med Møller, vil jeg vise til at datteren til Møller traff vi på historielagsturen

til Fredrikstad i 2001. Det var helt tilfeldig vi dumpet bort i henne, noe som det står om i medlemsblad nr. 90. Rekkene av leger og skjebnen til doktorboligen finner vi i medlemsbladene som nevnt innledningvis.

Oddvar

STAKAN I VARALDEN

I 1743 satte det Danske Kanselli i København i gang en omfattende spørreundersøkelse som tok sikte på "at faa bragt til Veje en fuldstændig Landsbeskrivelse over Kongens Riger og Lande". Kansellisekretær Erich Johan Jessen stod for innsamlingen av besvarelsene og skulle utgi disse i 9 bind. Første og eneste bind ble utgitt i 1763. Stifts-Befalingsmand Fredrik Ottho von Rappe sørget for at sognepresten Hans Jacob Schmith fikk oppdraget med å besvare spørsmålene for Vinger.

Det var ikke lite som ble krevet av sognepresten. Hele 43 spørsmål stod på listen som skulle besvares, og det gjaldt ikke bare sognets utstrekning og antall innbyggere, men også om fisk og vilt, mineraler, husdyr, vanligste sykdommer, næringsveier, navn på sjøer og elver osv. osv. Dessuten også en fortegnelse over de rareste ord og talemåter og "deres betydning i brukelig dansk". "Mand og quindfolks navne som ey ere andensteds almindelige" skulle det også redegjøres for.

Sogneprestens beskrivelse av Vingers grense stod å lese i medlemsblad nr. 93 i juni 2002. Sognegrensen var da som nå en del av riksgrensen mot Sverige. Da som nå krysset grensen Varalden vel 1 km nord for Mitandersfors. I nevnte medlemsblad ble det fortalt at dette grensemerke allerede er nevnt i Magnus Lagabøters landslov på 1200-tallet. Dette var såpass interessant at flere gjerne ville høre mer om dette. Og helst også å få påvist grensemerket som ble omtalt som Stakan i Varalden. Dette har vist seg ikke å være så enkelt siden grensemerket vanligvis ligger under vann.

Både i Riksarkivet og i Statens Kartverk ble en møtt med velvilje når en kom med spørsmål om dette grensemerke. Riksarkivet stilte til rådighet "Annaler for Nordisk Oldkyndighet" som ble utgitt i København i 1845. I denne er det 52 sider om "Grændsebestemmelse mellem Norge og Sverrig i anden Halvdeel af det trettende Aarhundrede". Der berettes det om svenske og norske kongers forskjellige oppfatninger av hvor grensen mellom Norge og Sverige skulle gå. Det var denne tilstand Magnus

Lagabøter og den svenske konge Valdemar Birgeron ville gjøre slutt på. De kom frem til en felles grenseoverenskomst som ble vedtatt i 1273, visstnok i Borg (Sarpsborg).

Arne Gunnarsbråten var den som først fikk tak i "Boken om Gunnarskog" hvor Magnus Lagabøter kom inn i bildet, og han bor også slik til ved Varalden at han kunne varsle om når grensemerket dukket opp av vannet. År og dag gikk, og ikke før i påsken 2003 ble det gitt signal om at tiden var inne. Skjærtorsdag 2003 møttes en for anledningen selvoppnevnt firemanns grensekommisjon og kjørte til Mitandersfors. Med Arne Gunnarsbråten i spissen, fulgt av Gunnar Bekken, redaktør Finn Åberg og undertegnede, kunne vi så spasere langs stranden bort til grensesteinene som nå var synlige på lang avstand. Godt synlige var også numrene "75A" og "Sverige" og "Norge" som var hugget inn i stenblokken. Kongelige monogrammer lik dem man ellers finner på grenserøysene var ikke å se, men århundres slitasje av vær og vind og is kan vel ha skylden for dette.

Om grenseoverenskomsten refereres det bl.a. følgende i "Annalene":

De sex af hvert Rige, som Kongerne udnævnte til Grændsesyn, bleve saaledes enige: Grændsen begynder i Haugen ved Kulblik og i Holmen ved Helgesø. Derfra til Vaxnbro; derfra til Flad-Holmen; derfra til Haukana i Verald; derfra til Kungadal (osv. nordover). Videre heter det: Enhver som overtræder disse Grændsebestemmelser, er undergiven den Straf, som Loven fastsætter, i hvert Rige. Dette bekræftede ogsaa Herr Erling Alfsson, Erling Lagmand, Gjardar Bonde, Sigurd Pertill, Thorlak paa Rifuu, Thorer Thinghat, Gotstaf Petersøn, Karl Haraldson, Brynjolf Bothildsson, Gunnulf Præst paa Ving, Kristmad Panasøn, Nikulas Kristinessøn. Dette bekræftede alle paa Eidskoven, og derpaa tilbyde alle at aflægge Eed.

I 1273 lå således Haugene i Varalden på tørt land. Det var først etterat man begynte å demme opp Varalden at det ble nødvendig å gjøre stedet synlig med en stake. Dermed fikk grensemerket navnet "Stakan i Varalden". Dette ble brukt ved en ny grensegang som begynte i mai 1752 ved Kornsjø og endte med et underskrevet dokument den 28. oktober 1754 på Søndre Øyern (Abrahamstorpet). Kommisjonen hadde da tilbakelagt "19¼ Miile 3164 Alen". Blant underskriftene finner vi navnet "Kilian Ratkind". Alle seks navn er tilføyet "L.S." som står for det latinske "loco sigilli" som

betyr "i stedet for segl". Kommisjonsmedlemmene undertegnet altså ikke med egen hånd på dette dokumentet. Ratkind minner om det finske slektsnavn Raatikainen som med tiden ble skrevet på mange underlige vis av prester og andre embedsmenn. I Finnemantallet i 1686 for Trysil, Hof og Grue ble således slektsnavnet Raatikainen skrevet som Radkim, Ratiche, Radich eller Ratkin. Kan det ha vært slik at kommisjonen hadde med seg en finsk kjentmann som kunne komme til nytte underveis?

Statens Kartverk har nå et historieprosjekt på gang om grenser og stedsnavn. Når dette blir fullført, får vi se om det kommer frem nye opplysninger om Stakan og Norges grense mot Värmland.

Odd Arnstorp

100 - ÅRINGER PÅ AUSTMARKA

I blad nr. 63 og 64 hadde vi noen innlegg med denne overskriften. Nå har jeg kommet over iallfall en person som hører hjemme i denne serien. Det er Elisabeth Jammerdal som ble 101 år. Indlandsposten hadde 3. november 1924 et intervju med henne, og vi tar med et utdrag av dette:

Med denne begivenhet for øie avla en av vore medarbeidere et besøk hos den gamle. Læreren i Mengkroken og Jammerdal skolekredser, hr. Klanderud, var saa elskværdig at hente vor mand i bil den ikke helt bekvemme vei til Sletmoen. På Jammerdal blev vi gjestfrit mottat av Elisabeths sønnesøn og hans unge hustru, som nu styrer paa plassen.

Jammerdal er en typisk skogeiendom. Den ligger vakkert til ved den nordvestre vik av Møkeren, der den tar over grænsen til Brandval. Over til Vinger er det bare et kort rifleskudd. De oplagte stenurer rundt plassen vidner om slegtens haarde slit for at faa plassen slik som den nu er, og endda er der nok av berg og sten igjen. Det var i denne regntunge tid sol over landskapet, og plassen presenterte sig vakker og velstelt og mindet minst av alt om navnet den bærer.

Elisbeth er født 6. november 1824 paa Tangen i Østmarken. I 26-aarsalderen blev hun gift med Arne Arnesen fra Nygaard i Østmarken og flyttet med ham til Jammerdal, som da var sæter under Sæter gaard i Vinger. Det var ikke rart med Jammerdal dengangen. Det var at arbeide og slite tungt for at faa plassen ryddet. Da barna kom maatte hun ta smaaungen

paa armen mens hun raket høi, eller hun tok ungen med sig i lauvkørja og lot den huske i i en busketop efter en bleie, mens hun kakket lauv. Men med god helse og arbeidshug gik det, og plassen blev stadig bedre.

Kosten i de dager var enkel og fordringsløs. Det var graut og vellings og sild og poteter og fisk en gang i mellem. Og saa hadde vi to kuer, da, fortæller Elisabeth, som vi fik melk og smør av. Den ene hadde jeg med hjemmefra og den anden kjøpte vi.

Det var strenge tider, ja. Elisabeth gir en forklaring paa hvordan plassen har faat sit navn. Det var under finnenes indvandring en flok en vinter blev overfaldt av en svær snestorm her, og bare en eneste undkom, og da denne endelig hadde faat kravlet sig oppaa Nygaardsberget, som ligger ret overfor, hisides Mengaaen, hadde han vendt sig og set utover elendigheten og kaldt stedet en jammerens dal. Elisabeth kan ogsaa godt huske at bjørnen laa indpaa husene, og store skokker med graabein, som før ulende over Møkeren og ofte var nærgaaende om vinteren. Hun kan ogsaa fortælle om da hun var med og kjørte jernlass til Kristiania for Syver, bror sin, og slet vondt, saa streng som vinterkulden da var.

Til sykdom har Elisabeth kjendt lite. Hun har bare etpar ganger været utsat for ulykkestilfælder.

I sit egteskap har Elisabeth hat 8 barn, hvorav 2 er døde. Hun ble enke for 30 år siden. Før manden døde, opprettet han en rummelig føderaadskontrakt for henne. Bare for julehelgen lød den: 5 liter brændevin, 8 kg. lefse, 4 kg. sukker samt 6 ruller tobak og 10 kroner i penger og hest med følge til kirke og andre reisebesøk i julen, naar det maatte bli forlangt. Men hun har ikke været stri paa at faa kontrakten overholdt til punkt og prikke, hun har hat sit stel og sin pleie saa godt som hun kunde ønske sig det. Men av og til om julekvelden har hun efterlyst "Lysholmeren"!

Ved F.Å.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg

Meltzersgt. 3

0257 Oslo

Tlf.: 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr. året.

Betales til:

Austmarka Historielag

v/Rolf Amundsen

Postboks 38, 2224 Austmarka

Gironr.: 1840.16.29625

Trykt i 520 eksemplarer